

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДЕРКАЧ Наталія Валеріївна

УДК 811.111'342.9

**ПРОСОДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОГО ПРИСЛІВ'Я:
СОЦІОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**
(експериментально-фонетичне дослідження)

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германської і фінської філології Київського національного лінгвістичного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Калита Алла Андріївна,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови, завідувач кафедри

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Стеріополо Олена Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра німецької філології, професор

кандидат філологічних наук, доцент
Козуб Любов Степанівна,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, кафедра англійської філології,
доцент

Захист відбудеться "___" _____ 2010 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02 Київського національного лінгвістичного університету (03680, МСП, Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету за адресою: Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73.

Автореферат розіслано "___" _____ 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

О. М. Кагановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку лінгвістики підвищеним є інтерес науковців до вивчення закономірностей ужитку мовних одиниць у реаліях конкретної мовленнєвої спільноти із складною соціальною ієрархією. Важливість дослідження прагматичних факторів функціонування мовних засобів у їхньому взаємозв'язку із соціальними й культурними чинниками, що супроводжують процес спілкування, підкреслюється в працях А. А. Калити, О. Д. Петренка, П. фон Поленца, О. І. Стеріополо, Н. В. Царикевич, І. С. Шевченко та ін. До сфери наукових інтересів соціопрагматики як новітньої галузі прагмалінгвістики належить визначення ролі й характеристик соціального аспекту комунікантів у мовленнєвій інтеракції, соціально зумовлених закономірностей дискурсу тощо (І. С. Шевченко).

У науковій літературі приділено значну увагу виявленню лінгвальних особливостей текстів узагалі (О. П. Воробйова, І. Р. Гальперін, О. С. Кубрякова, О. І. Москальська, Т. М. Ніколаєва, Т. А. van Dijk) і текстів малих форм зокрема (В. А. Дмитренко, О. С. Мамонтов, В. Л. Пирогов, М. О. Черкаський, С. О. Швачко, К. І. Шпетний), у тому числі й специфіки їх просодичної організації, наприклад, на матеріалі англійської прозової байки (Л. І. Тараненко), англійської комерційної теле- (Л. С. Козуб, І. О. Лисичкіна) й радіореклами (Н. І. Задоріжна).

У зв'язку з цим особливого значення у дослідженнях прислів'їв як номінативно-комунікативних одиниць, що відображають національно-культурну своєрідність конкретного етносу й відіграють важливу роль у передачі певного соціального досвіду, набуває виявлення ступеня впливу соціопрагматичних чинників дискурсу, зокрема його комунікативно-прагматичних параметрів, ситуації спілкування й зіставлення соціальних статусів мовця і слухача, на варіативність просодичної організації англійських прислів'їв.

Розгляду прислів'їв як інформативно навантажених і поширених одиниць мови і мовлення присвячено численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких наводиться загальний опис прислів'я як *тексту малої форми* (Г. Л. Пермяков, Sh. Arora, M. Kuusi, W. Mieder, G. Raczolay), аналізується специфіка *прагматичного спрямування* прислів'їв та ефективність реалізації ними *комунікативної функції впливу* (О. В. Корень, О. В. Мерзлікіна, Т. Є. Постнова, В. В. Прутчикова, О. Е. Фролова, A. Krikmann, R. P. Honeck), вивчається *лінгвокультурний аспект* прислів'їв (О. С. Мамонтов, Г. Г. Молчанова, Т. Г. Орлянська, В. Л. Пирогов, P. Moon, K. Yankah), їхня *лексико-граматична організація* (М. Барлі, І. О. Гусейнов, А. Дандіс, К. Н. Джаші, K. Grigas, A. Taylor) й *інтонаційна будова* (С. М. Берковська).

Отже, сучасні лінгвісти не мають сумнівів щодо наявності у прислів'ях значного комунікативного й емоційно-прагматичного потенціалу, який і спричинює частоту їх уживання в мовленні. Проте фонетична наука ще не має у своєму розпорядженні достатньо повних теоретичних уявлень й експериментальних фактів

для опису особливостей взаємодії просодичних підсистем в актуалізації прислів'їв, зокрема англійських, спричинених, з одного боку, їх комунікативно-прагматичним потенціалом та, з іншого, розмаїттям умов їхнього функціонування.

Актуальність здійсненого експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійського прислів'я у соціопрагматичному аспекті визначається загальним спрямуванням сучасних фонетичних студій на всебічний розгляд функціонування одиниць мови й мовлення і тенденцією до застосування багатofакторної стратегії при вивченні інтонаційної варіативності висловлень. Актуальність теми підтверджується також необхідністю отримання даних про закономірності зумовленої соціопрагматичними чинниками взаємодії просодичних підсистем у процесі озвучення англійського прислів'я як одного з найчастотніших різновидів текстів малої форми.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація відповідає колективній науковій темі кафедри фонетики англійської мови (нині кафедра германської і фінської філології) Київського національного лінгвістичного університету "Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи фонетичних одиниць англійської мови" (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 30 січня 2005 року). Проблематика дисертації входить до питань, досліджуваних у межах держбюджетної наукової теми № 0106U002115 Міністерства освіти і науки України "Функціональні моделі тексту та дискурсу в синхронії та діахронії: когнітивний, комунікативний та емотивний аспекти" (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 30 січня 2005 року).

Метою дисертаційного дослідження є встановлення особливостей просодичної організації англійських прислів'їв у соціопрагматичному аспекті.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- уточнити лінгвістичний статус англійського прислів'я у мовленнєвій комунікації;
- систематизувати функціональні й семантичні ознаки англійського прислів'я;
- виокремити необхідний мінімум провідних соціокультурних факторів впливу на просодичну організацію англійського прислів'я;
- визначити з огляду на комунікативно-прагматичні функції англійських прислів'їв їх інваріантні інтонаційні моделі;
- установити експериментальним шляхом вплив ключових соціокультурних чинників на просодію англійських прислів'їв.

Об'єктом дослідження є усна реалізація англійських прислів'їв.

Предмет дослідження становить просодична організація англійських прислів'їв у соціопрагматичному аспекті.

Матеріалом дослідження слугує експериментальний корпус англійських прислів'їв, що складається з двох груп. Перша включає 242 прислів'я, відібрані з 101 англomовного художнього тексту й озвучені 7 дикторами. До другої входить 81 прислів'я, узяті з промов британських й американських політичних діячів

найвищого рангу. Загальна тривалість звучання експериментального матеріалу, що охоплює 1775 реалізацій прислів'їв у контексті конкретних мовленнєвих ситуацій, становить 6,5 години.

Під час дослідження застосовано такі **методи й прийоми**: *лінгвістичного спостереження* для виявлення функціональних, структурних і семантичних ознак англійських прислів'їв; *моделювання та графічної інтерпретації* при дослідженні взаємодії просодичних засобів у реалізації комунікативно-прагматичної функції прислів'їв; *семантичного і комунікативно-прагматичного аналізів* для встановлення особливостей актуалізації комунікативного й емоційно-прагматичного потенціалу англійських прислів'їв; метод *зіставлення* для реєстрації спільних і відмінних просодичних параметрів, типових для прислів'їв, озвучених у різних ситуаціях спілкування. Виконання емпіричного дослідження ґрунтується на *експериментально-фонетичних методах*: аудитивному й акустичному аналізах, вимірюванні, порівнянні й лінгвістичній інтерпретації результатів дослідження, а також на *спеціальних* (звукозапис, інтонаграфічний, комп'ютерно-осцилографічний, спектральний аналіз) і *кількісному та статистичному методах* опрацювання експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше виокремлено найвагоміші соціокультурні й мовні характеристики прислів'їв і наближених до них текстів малої форми; сформовано змістову матрицю їхніх ізоморфних ознак і представлено ступінь тяжіння текстів малої форми до прислів'я за кількістю спільних рис у площині соціолінгвістичного простору їх взаємодії; систематизовано функціональні й семантичні ознаки усної реалізації англійського прислів'я; теоретично обґрунтовано узагальнену модель його усної актуалізації, побудовану з урахуванням соціальних і прагматичних чинників. Новими є виявлені інваріантні інтонаційні моделі актуалізації англійського прислів'я з комунікативно-прагматичними функціями впливу, оцінки й узагальнювання та їх найтипівіші варіантні просодичні моделі. Розкрито специфіку впливу таких соціокультурних факторів, як ситуація спілкування й статус мовця стосовно слухача, на просодію англійського прислів'я.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що обґрунтовані в ній класифікація провідних лінгвальних ознак англійського прислів'я, змістова матриця ізоморфних ознак текстів малої форми й узагальнена модель актуалізації англійського прислів'я з урахуванням низки ключових соціопрагматичних факторів можуть бути використані як підґрунтя для опису особливостей просодичної організації текстів малої форми при розв'язанні питань загальної фонетики, інтонології, фоностилістики, фонориторики, лінгвістики тексту. Дані щодо специфіки інтонаційного оформлення прислів'їв із комунікативно-прагматичними функціями впливу, оцінки й узагальнювання в умовах дії конкретних соціокультурних факторів мають безпосереднє відношення до теорії мовленнєвих

актів, соціопрагматики, дискурс-аналізу, соціолінгвістики й соціофонетики. Виявлені закономірності взаємодії просодичних засобів оформлення англійських прислів'їв, актуалізованих у різних ситуаціях спілкування, можуть бути застосовані в дослідженнях з культури мовлення й теорії мовленнєвої комунікації.

Практична цінність дослідження вбачається у можливості використання його основних теоретичних положень, графічних моделей і результатів дослідження в курсах теоретичної (розділи "Фонетична система мови", "Надсегментний рівень мови", "Фоностилістика") й практичної (розділи "Інтоніяція", "Інтоніаційна організація тексту", "Фоностилістика") фонетики англійської мови, загального мовознавства (розділи "Проміжні рівні мови", "Мова і суспільство"), у курсах із соціофонетики, фонориторики, просодичної організації текстів малої форми. Фактичний матеріал і додатки до дисертації можуть бути застосовані при укладанні посібників і підручників з англійської мови для навчання коректного інтонування текстів малої форми.

Апробація основних положень і результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на 16 конференціях, у тому числі 6 *міжнародних*: "Гуманізм і прагматизм у викладанні англійської мови як іноземної" (TESOL Ukraine) (Київ, 2007), "Мови і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2008; 2009), "Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов" (Київ, 2009), "Актуальні проблеми германської філології" (Чернівці, 2009), Кримський лінгвістичний конгрес (Ялта, 2009); 4 *всеукраїнських*: "Іноземномовна філологія у ХХ столітті" (Запоріжжя, 2008), "Пріоритети сучасного германського та романського мовознавства" (Луцьк, 2008), "Фонетика і фонологія: сучасні парадигми дослідження та формування фонетичної комунікативної компетенції в мовному вищому навчальному закладі" (Київ, 2008); "The 4 Es of the 21st Century: Education, Effectiveness, Efficiency and Experience" (Полтава, 2008), 6 *науково-практичних*: "Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному просторі" (Київ, 2007), "Мова. Культура. Комунікація" (Чернігів, 2007), "Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів" (Київ, 2007), "Актуальні проблеми філології та американські студії" (Київ, 2008), "Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій" (Київ, 2008), "Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій-II" (Київ, 2009).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 6 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях ВАК України (2,9 друк. арк.), а також у 7 тезах доповідей на наукових конференціях (1,1 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 4 друк. арк.

Загальний обсяг дисертації. Обсяг тексту дисертації складає 204 сторінки (у тому числі 4 сторінки рисунків), загальний обсяг дисертації разом із бібліографією та додатками становить 320 сторінок. Список використаної літератури включає 295 джерел, серед них 80 іноземними мовами. Список довідкових джерел включає 14, список джерел ілюстративного матеріалу – 113 позицій.

Структура дисертаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків і списку використаної літератури.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет, сформульовано положення, які виносяться на захист, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення, описано методи й прийоми дослідження, подано інформацію про апробацію його результатів.

У **першому розділі** проаналізовано наявну в науковій літературі інформацію про взаємодію засобів різних рівнів мови у реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу англійських прислів'їв, систематизовано їх базові функціональні, структурні й семантичні ознаки, виокремлено провідні соціопрагматичні фактори, що зумовлюють варіативність просодії прислів'їв.

У **другому розділі** розроблено класифікацію функціональних і семантичних ознак усної актуалізації англійських прислів'їв, викладено програму й методику експериментально-фонетичного дослідження, описано послідовність виконання статистичного аналізу експериментальних даних.

У **третьому розділі** наведено й інтерпретовано результати експериментально-фонетичного дослідження закономірностей варіювання просодії англійських прислів'їв під впливом ключових соціопрагматичних факторів.

У **загальних висновках** представлено результати експериментально-фонетичного дослідження, викладено основні висновки й окреслено перспективи подальших наукових студій із зазначеної проблематики.

Додатки містять зразки висловлень-прислів'їв, узагальнені таблиці результатів аудитивного й акустичного аналізів, статистичні обрахунки даних експериментально-фонетичного дослідження, матрицю ізоморфних ознак текстів малої форми, список англійських прислів'їв, згаданих у тексті дисертації, та їх українських відповідників.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1. "Теоретичні засади дослідження просодичної організації англійських прислів'їв у соціопрагматичному аспекті". У розділі схарактеризовано закономірності функціонування прислів'я як одиниці мови й мовлення та виокремлено ключові соціопрагматичні чинники, що впливають на його просодію.

Прислів'я належать до різновидів фольклорних творів, з давніх часів уводяться до літературних текстів як засіб реалізації їхньої дидактичної мети, надання персонажам влучних соціальних характеристик, аргументації й підкреслення авторської ідеї. Процес утворення нових прислів'їв або трансформації наявних безперервно відбувається на ґрунті соціальних змін у суспільстві, унаслідок чого вони набувають практичної значущості у багатьох сферах суспільного життя: політиці, публіцистиці, рекламному та шоу-бізнесі тощо.

Сучасні дослідження прислів'їв мають складну природу, оскільки їх здійснення на межі фольклористики, семіотики й лінгвістики зумовлює

необхідність застосування комплексного міжгалузевого методологічного апарату. Розпочатий у XX ст. відхід від суто літературного й історичного аспектів вивчення прислів'я, що ґрунтувався на його придатності для використання в процесі спілкування як комунікативної одиниці, надав прислів'ю статусу об'єкта лінгвістичних досліджень і спрямував інтерес науковців на розгляд контекстів, у яких з'являються прислів'я, і закономірностей їхнього вживання.

У межах системно-структурної парадигми прискореного розвитку набуло вивчення лексико-граматичних особливостей прислів'їв та їхньої семантики (О. Кунін, М. Барлі, І. Гусейнов, А. Дандіс, А. Krikmann, S. Neumann, M. Kuusi). Когнітивно-функціональна парадигма зміщує акцент на дослідження комунікативно-прагматичного потенціалу прислів'їв (G. Raczolay, З. Каньо, О. В. Корень, О. В. Мерзлікіна, В. В. Прутчикова), їхньої когнітивно-семантичної структури (О. В. Маркелова, G. Lakoff, M. Turner), фразеосемантичної специфіки, яка враховує комунікативну природу прислів'їв (В. Л. Пирогов), а також контекстуальних чинників їх актуалізації (О. Б. Вальо).

Для розмежування прислів'їв та інших текстів малої форми: афоризмів, епіграм, максим, цитат тощо – було сформовано змістову матрицю їх ізоморфних *соціально значущих* (істинність, перевіреність часом, узагальненість людського досвіду, повчальність, наявність настанови, належність до певної мовної спільноти, рекурентність) і *мовних* (усталеність форми, лапідарність, інформаційна насиченість, метафоричність, наявність мнемонічних засобів) ознак. Для підвищення наочності уявлень щодо ступеня тяжіння текстів малої форми до прислів'я за кількістю спільних ознак нами представлено їхнє розташування у площині об'єднувального простору їх взаємодії, з якого видно, що найближчими до прислів'я є приказка (67,0% спільних ознак), баєчка, байка та сентенція-афоризм (50,0% спільних ознак).

Узагальнення відомих визначень прислів'я як мовного явища (В. П. Анікін, К. Т. Баранцев, О. В. Кунін, С. І. Вяльцева, М. М. Пазяк, А. Dundes, W. Mieder) надало підстави трактувати його *усну реалізацію* як відтворення семантично цілісного, узагальнено-образного, національно-культурного повчального висловлення, що зберігає й передає соціальний досвід шляхом моделювання стереотипів поведінки представників окремої мовної спільноти і має специфічні інтонаційні риси, які виокремлюють його з множини висловлень інших різновидів. Типовими ознаками прислів'я як номінативно-комунікативної одиниці є стислість, синтаксична замкненість, евфонічність та інтонаційна ціліснооформленість (С. М. Берковська, О. В. Кунін).

Дидактичність прислів'їв полягає в узагальненості їх смислу, який може виводитися із сукупності буквальних значень компонентів прислів'я (*прислів'я-максими*) або реалізуватися за рахунок представлених у них метафоричних образів (*метафоричні прислів'я*) (Г. Л. Пермяков, N. M. Bradbury, G. Lakoff, M. Turner). Розгляд лінгвальних ознак прислів'я дозволяє виокремити

такі найбільш вагомі з них: узагальненість, сентенційність, образність, афористичність, традиційність, клішованість і стійкість (С. І. Вяльцева, О. В. Корень, К. В. Чистов).

Урахування в межах експериментально-фонетичного дослідження просодії прислів'я дуальності його природи як номінативно-комунікативної одиниці зумовило необхідність побудови схеми актуалізації прислів'я на трьох рівнях: мови як системи знаків, що виражають поняття (Ф. де Соссюр), мовлення як суми активів фонації, необхідних для реалізації мовцями певних індивідуальних смислів (Ф. де Соссюр), і дискурсу як мовлення, зануреного в життя (Н. Д. Арутюнова).

На *мовному* рівні прислів'я має форму речення й водночас наближується до тексту за ознаками інформаційної самодостатності, змістової завершеності, цілісності й здатності представляти конкретний соціальний сценарій. Перелічені властивості прислів'я надають підстав зараховувати його до особливого парадигматичного ряду, де найбільш стислий текст перебуває в одному ряду із синонімічними йому розгорнутими, "нормальними" текстами (О. С. Кубрякова), наприклад, байкою, оповіданням. У *мовленні* прислів'я функціонують переважно у вигляді висловлень, варіативність яких на фонетичному рівні породжує широкий спектр відтінків значення. На рівні *дискурсу* прислів'я реалізується як простий або складний мовленнєвий акт (О. В. Корень) й інтегрується до певного мовленнєвого жанру.

На підставі визначених лінгвальних особливостей англійського прислів'я в дисертації обґрунтовано загальну модель механізму його усної актуалізації, представлену у вигляді таких укрупнених процедур, як формування іллокуції мовцем, добір прислів'я в зіставленні із ситуацією мовлення й добір просодичних засобів реалізації прислів'я, з одного боку, а з іншого, – декодування слухачем смислу прислів'я, декодування прислів'я в ситуації мовлення і декодування іллокутивного наміру мовця.

Розділ 2. "Програма й методика експериментально-фонетичного дослідження". Суть соціопрагматичного підходу до аналізу просодії англійського прислів'я полягає у виявленні впливу на неї провідних дискурсивних чинників, систематизованих нами у вигляді класифікації функціональних і семантичних ознак озвученого англійського прислів'я, що репрезентує логіку розгляду закономірностей варіювання його просодичних параметрів. Усі існуючі різновиди усної реалізації англійського прислів'я поділено за функціональною ознакою на три такі укрупнені класи: прислів'я з функцією впливу, оцінні й узагальнювальні прислів'я. До інших, найбільш вагомих соціопрагматичних чинників належать ситуація спілкування ("індивід – індивід", "індивід – мала група осіб" та "індивід – велика група осіб") і соціальний статус мовця стосовно статусу слухача (низький, рівний і вищий), останній з яких фактично здатний відображати результат взаємодії цілої низки таких соціокультурних факторів, як територіальне й соціальне походження комунікантів, їхня стать, освіта, професія тощо. При цьому

мають ураховуватися також умовні зміни соціального статусу мовця, пов'язані з необхідністю його підвищення або зниження під час реальної комунікації, наприклад, з метою евфемізації мовлення (Ф. С. Бацевич), збільшення авторитетності твердження мовця або досягнення ефекту демократичності.

Вияв мовцем певного ставлення до повідомлюваного приводить до того, що в реальному мовленні, орієнтованому на конкретного слухача, разом із фактичним матеріалом передаються емоції людини, роблячи її комунікативний намір більш дієвим (О. П. Воробйова, В. Б. Касевич, Л. Г. Фоміченко). Завдяки цьому озвучене англійське прислів'я, як і будь-яке інше висловлення, набуває високого, середнього або низького *емоційно-прагматичного потенціалу* (далі ЕПП) (А. А. Калита).

Розгляд соціально-аксіологічного характеру змісту прислів'я показав, що в умовах конкретного контексту воно не може представити припис, рекомендувати чи заборонити певну діяльність без здійснення попередньої оцінки ситуації чи дії як позитивної, негативної або аксіологічно нерелевантної (А. Krikmann). У зв'язку з цим в обґрунтованій нами класифікації прийнятий поділ *контекстного значення* прислів'їв на позитивне, негативне та невизначене. Найбільш конкретною ознакою озвученого англійського прислів'я є його *функціональне призначення*, наприклад, схвалення, підбадьорювання, заперечення, критика, спонукання тощо.

Варіативність просодії англійських прислів'їв під впливом провідних соціопрагматичних чинників вивчалася відповідно до комплексної програми й методики експериментального дослідження на підставі виявлених класифікаційних ознак озвучених текстів. Підбір дикторів, запис експериментального матеріалу й аудитивний аналіз озвучених англійських прислів'їв здійснювалися за класичними вимогами до методики експериментально-фонетичного дослідження (В. О. Артёмов, Л. П. Блохіна, Р. К. Потапова). Для опису просодії англійських прислів'їв аудиторамі-фонетистами використовувалися відомі шкали комплексу перцептивних градацій інтонаційних параметрів (Ю. О. Дубовський, А. А. Калита).

Акустичний аналіз тональних, темпоральних і динамічних показників англійських висловлень-прислів'їв проводився із застосуванням комп'ютерних програм *SoundForge (Version 8.0.53)*, *Adobe Audition.3 (Version 3.0.1)*, *SpectraPLUS – FFT Spectral Analysis System (Version 5.0.26.0)* і *Praat (Version 5.1.08)*. Дані спектрограм оброблялися згідно з рекомендаціями щодо користування зазначеними комп'ютерними програмами (О. П. Загуменнов, В. Г. Волошин, П. Д. Фішер), а також відповідно до методик (В. О. Артёмов, Б. М. Башкіна, Л. П. Блохіна, Л. В. Златоустова), відомих в експериментальній фонетиці. Обробка експериментальних даних і оцінка похибок результатів акустичних вимірювань, внутрішньозонних кількісних показників, а також інших цифрових даних здійснювалися за відомими методами теорії ймовірності та математичної статистики (Т. О. Бровченко, В. І. Перебийніс, О. І. Стеріополо, О. В. Клименюк) з використанням комп'ютерної техніки.

Розділ 3. "Експериментальне дослідження варіативності просодичної організації англійських прислів'їв під впливом провідних соціопрагматичних факторів". Аудитори-носії англійської мови прослуховували уривки текстів з прислів'ями й з'ясовували комунікативно-прагматичну функцію прислів'їв, соціальний статус мовця стосовно слухача, рівень ЕПІ прислів'їв, їх контекстне значення та функціональне призначення. За результатами аудитивного аналізу, проведеного на підставі експертних висновків аудиторів-фонетистів, були обраховані типові інтонаційні ознаки англійських прислів'їв, зумовлені впливом ключових соціопрагматичних чинників.

Установлено, що прислів'я складаються з двох (46,73%) або однієї інтоногруп (32,83%), рідше – з трьох (13,63%) або чотирьох (6,81%). Виділення прислів'я в інформаційній структурі мовленнєвого контексту забезпечується взаємодією таких просодичних параметрів, як помірні гучність і темп, середній тональний діапазон інтоногрупи, ізохронність вимови наголошених складів, наявність простої ритмічної структури та чіткого ритму. Ритмічність й ізохронність вимови всіх наголошених складів надають прислів'ю повчальності, сприяють тому, що кожне слово звучить окремо й особливо вагомо, підсилюючи ефект застереження, переконування, вибачення тощо. При цьому особливості інтонаційного оформлення прислів'я, наприклад, реалізація спеціального підйому, складного інтонаційного контуру з двома й більше спадними кінетичними тонами тощо, значною мірою зумовлені його лексико-семантичною специфікою. Варіативність просодичної організації прислів'я перебуває в прямій залежності від його контекстного значення (напр., прискорення темпу, стакатоподібний ритм і підвищення гучності асоціюються із вираженням негативних емоцій, а сповільнення темпу й підвищення гучності – позитивних) та функціонального призначення (напр., використання спеціального підйому під час переконування, стакатоподібного ритму при реалізації осуду і критики).

Аудитивний аналіз експериментальних висловлень показав, що інтенсифікація прислів'я на сегментному рівні за рахунок подовження приголосних і голосних звуків пов'язана з негативним контекстним значенням висловлення, наприклад: *'Rich the ,treasure, | 'sssweet the ,pleasure* (укр. *Великий скарб серце тишить*); *A 'slip of a , lip ξ may 'sink a ,shshship* (укр. *Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш*), підсиленням підтвердження чи заохочення, наприклад: *'But 'no ,chchchain | is ,stronger than its ◦weakest , link* (укр. *Жоден ланцюг не сильніший, аніж його найслабша ланка*); *'Tis , love, | 'tis `lllove, | that 'makes the 'world° go →round* (укр. *Кохання робить світ кращим*), реалізацією застереження, наприклад: *When they 'aim at the 'big , guy, | they 'uuusually 'hit the , little ,guy* (укр. *Коли пани сваряться, у холонів чуб тріщить*); *`Nnnever ,say, never* (укр. *Ніколи не кажи ніколи*).

Результати аудитивного аналізу продемонстрували також, що усним реалізаціям прислів'їв властива підвищена рекурентність спеціального підйому для виділення семантично важливих слів в інтоногрупі, наприклад, прикметників з

імпліцитною позитивною (*worthy* – *вартий*, *sound* – *міцний*, *fine* – *чудовий*, *good* – *добрий*, *safe* – *обережний*) або негативною (*weakest* – *найслабший*, *old* – *старий*) оцінкою ситуації, як у прислів'ї *The labourer is ↑worthy of his ,hire* (Christie) (укр. *Працівник вартий своєї платні*); *There's 'no ,fool §'like an ↑old ,fool* (Christie) (укр. *Старий дурень – найгірший*). Виділення спеціальним підйомом змістової значущості слова в прислів'ї часто ґрунтується на підкресленні схожості або контрасту двох понять. Так, у прислів'ї *A 'good ,conscience §'makes a ↑sound ,sleeper/|* (Christie) (укр. *Добре сумління робить міцним сон сплячого*) схожість акцентується шляхом динамічного виділення тактів *good* – *добре* і *makes* – *робить* та ядерних складоносіїв у словах *conscience* – *сумління* і *sleeper* – *сплячий*. Як це видно з лексичного складу прислів'я, необхідність підкреслення смислової єдності пар *good* – *sound* та *conscience* – *sleeper* вимагає підсилення слова *sound* за рахунок збільшення гучності або підвищення тонального рівня його актуалізації. На відміну від цього наявність спеціального підйому перед словом *safe* – *обережний* у прислів'ї *'Better ↑safe than ,sorry* (Cussler) (укр. *Краще бути обережним, аніж засмученим*) акцентує увагу слухача на його контрасті зі словом *sorry* – *засмучений*.

Ідею щодо формування автором емоційного фону художнього твору за допомогою певних текстових засобів (О. П. Воробйова) було застосовано для виявлення кореляції між рівнем ЕПП контекстно вжитих прислів'їв, попередньо визначеним на основі аналізу зазначених засобів, і рівнем ЕПП, зафіксованим інформантами після прослуховування усних реалізацій уривків. Така кореляція існує, проте вона не є щільною, оскільки в усному мовленні зміна рівня ЕПП прислів'я може відбуватися внаслідок інтерпретації мовцем комунікативно-прагматичної функції прислів'я, його контекстного значення, функціонального призначення, урахування ситуації спілкування й статусу слухача.

У другій інтоногрупі двосинтагмених прислів'їв із комунікативно-прагматичною функцією *впливу* поширеність середнього зниженого передтакту свідчить скоріше про переживання мовцем негативних емоцій, наприклад, несхвалення у прислів'ї *'Keep `your ,breath §'to 'cool your ,porridge* (Austen) (укр. *Займайся своїми справами*). Високий передтакт сприяє підсиленню семантичної зв'язності в межах висловлення у разі завершення попередньої інтоногрупи високим або низьким висхідним тоном, наприклад, *To the 'victor §'be'long the ,spoils* (Cussler) (укр. *Переможець отримує все*), *'Good ,riddance §'to 'bad ,rubbish* (Cussler) (укр. *Баба з воза – кобилі легше*). У політичних промовах зазначений тип передтакту сприяє збільшенню емоційності прислів'я, яке часто має високий або середній рівень ЕПП, напр., *'Everything 'changes §'but the 'change it, self* (Kennedy) (укр. *Усе змінюється окрім самих змін*) (високий рівень ЕПП).

Серед односинтагмених прислів'їв широкий і розширений різновиди тонального діапазону інтоногрупи свідчать про їх чітко визначене негативне або позитивне значення, наприклад: *'First °things `first* (Cussler) (укр. *Спочатку –*

найголовніше) (позитивне, спонукання), *'All is ,not ,gold that `glitters* (Brontë) (укр. *Не все те золото, що блищить*) (негативне, застереження).

При загальному домінуванні помірному темпу вимови прислів'їв його прискорення властиве мовцям рівного зі слухачем статусу, що пояснюється відсутністю дії таких стримувальних факторів, як прагнення підвищити авторитетність висловлення або підкреслити повагу до вищого за статусом слухача й бути сприйнятим серйозно. Перепади темпу всередині висловлення або конкретної інтоногрупи зумовлені насамперед необхідністю позначення більшої інформаційної насиченості її конкретної частини.

Результати аналізу типів міжсинтагмених пауз у двосинтагмених прислів'ях указують на те, що вони є переважно перцептивними, короткими, рідше – середніми. Як правило, це пов'язано зі специфікою синтаксичної структури прислів'я й схемою його делімітації на дві інтоногрупи. Зокрема після інтоногрупи з підметом, на стиках паралельних конструкцій і при відокремленні порівняльних зворотів паузи є короткими або перцептивними, наприклад: *Birds of a feather ξ flock together* (Carroll) (укр. *Свій свояка вгадає здалека*), *First come ξ first served* (Christie) (укр. *Пізно прийшов, об'їдки знайшов*), *It's better late, ξ than never* (Cussler) (укр. *Краще пізно, ніж ніколи*). Натомість паузи між частинами складнопідрядного або складносурядного речення є середніми, інколи – короткими, наприклад, *There's always one exception, | which proves every rule* (Barclay) (укр. *З кожного правила є виключення*), *If it must be so, | it must* (Austen) (укр. *Чому бути – того не минути*).

У висловленнях-прислів'ях із комунікативно-прагматичною функцією **оцінки** нижчий статус мовця стосовно слухача при актуалізації несхвалення маркується у 82,61% випадків низьким тональним рівнем початку інтоногрупи широкого тонального діапазону, що часто пов'язано із функціонуванням низької усіченої або висхідної ступінчастої шкали, наприклад: *Easier ° said than 'done* (Cussler) (укр. *Легше сказати, ніж зробити*), *Out of ,sight, ξ¹out of `mind* (Cussler) (укр. *Чого очі не бачать, того серцю не жаль*). При здійсненні мовцем негативної оцінки висловлень або дій слухача підвищеної рекурентності набувають змішана й ковзна шкали, наприклад: *A¹cat may ↘look at a ,king* (Carroll) (укр. *Не закривай ока хоч перед ким*) (осуд), *↘Easier ↘said than at ,tempted* (Cussler) (укр. *Легше сказати, ніж зробити*) (критика).

Важливим показником варіативності комунікативно-прагматичної функції прислів'я є швидкість зміни напрямку руху спадного тону. Зокрема мала швидкість притаманна передусім прислів'ям із функцією оцінки, здійснюваної вищим за статусом і старшим за віком диктором. Водночас ядерний складноносій, на якому реалізується спадний тон з малою швидкістю зміни руху, містить переважно короткий монофтонг /P/, рідше // або /e/, перед сонантом або дзвінком приголосним (напр., /kIN/, /lPN/, /nPd/, /'sPri/, /'pPrIdZ/, /'nevq/,) чи дифтонгоїд /J/,

монофтонг /x/, довгий монофтонг /0:/ у відкритому або закритому складі перед сонантом чи дзвінком приголосним (напр., /rɪ'sJv/, /mq(V)'hxmɑd/, /stLm/, /'Jzi/).

Виконання прислів'ям комунікативно-прагматичної функції *узагальнювання*, особливо при рівності статусів комунікантів, часто супроводжується функціонуванням у межах однієї інтоногрупи складного мелодичного контуру з двома спадними кінетичними тонами, які надають висловленню відтінку наполегливості, догматичності й особливої енергійності, наприклад: *'Things* ξ *are* *'never* *ˌwhat* *they* *'seem* (Cussler) (укр. *Речі насправді не такі, якими вони здаються*), *The* *'bad* *ˌpenny* ξ *always* *˚turns* *'up* (Cussler) (укр. *Промовка промовка*). При цьому поєднання двох кінетичних спадних тонів у одній синтагмі асоціюється інформантами тільки з негативними (несхвалення, виправдання, узагальнення з негативним відтінком) або невизначеними (енергійне переконування чи підтвердження, догматичне узагальнення, утішання, заохочення, підбадьорення з елементами повчання) емоціями.

Узагальнювальним прислів'ям притаманне підвищення гучності, часто пов'язане з їх негативним контекстним значенням, а також більш значна (40,7%) порівняно з іншими різновидами прислів'їв (30,5% у прислів'ях з функцією впливу і 28,8% – оцінки) частка випадків актуалізації низького рівня ЕПП.

На підставі результатів *акустичного аналізу* встановлено, що прислів'ям із комунікативно-прагматичною функцією впливу властивий широкий *діапазон інтенсивності*, а для узагальнювальних типовим є функціонування середнього діапазону інтенсивності в ситуаціях спілкування "індивід – індивід" і розширення діапазону до широкого при зверненні мовця до малої групи осіб. При актуалізації прислів'їв з оцінною комунікативно-прагматичною функцією важливу роль відіграє соціальний статус мовця. Зокрема у нижчого за статусом мовця діапазон інтенсивності прислів'я розширюється при збільшенні кількості слухачів, а у мовця вищого статусу, навпаки, звужується.

У реалізаціях прислів'їв із комунікативно-прагматичною функцією впливу *максимум інтенсивності* локалізується на такті чи ядерному складоносієві першої інтоногрупи; натомість оцінні прислів'я маркуються максимумом інтенсивності переважно на ядерному складі другої інтоногрупи. У прислів'ях з узагальнювальною функцією максимум інтенсивності розташований на ядерному складоносієві першої інтоногрупи при зверненні мовця до одного індивіда й на такті другої в ситуаціях "індивід – мала група осіб".

У двосинтагмених прислів'ях *тональний максимум* зареєстровано переважно на тактах і ядерних складах обох інтоногруп. При цьому актуалізація прислів'ям функцій впливу й узагальнювання супроводжується розташуванням максимуму частоти основного тону на такті першої інтоногрупи в ситуаціях спілкування "індивід – індивід" та "індивід – мала група осіб". Натомість у прислів'ях із функцією оцінки тональний максимум локалізується переважно на такті, а в прислів'ях, озвучених мовцями, рівними за статусом зі слухачами, також

і на ядерному складоносієві другої інтоногрупи. У публічному мовленні найбільш виділеним є такт або ядерний складоносієв другої інтоногрупи.

Інструментальний аналіз *середньозвукової тривалості* прислів'я показав, що вона є коротшою в реалізаціях із комунікативно-прагматичними функціями впливу й оцінки, за винятком висловлень, озвучених мовцями з вищим стосовно індивіда статусом. Натомість прислів'ям із комунікативно-прагматичною функцією узагальнення притаманна середня тривалість.

Паузи між попереднім висловленням і прислів'ям є короткими й середніми. Підвищення статусу мовця стосовно слухача супроводжується відповідним збільшенням тривалості пауз. Довші паузи перед прислів'ям типові для ситуацій спілкування мовця з великою групою осіб.

Результати зіставного аналізу засвідчили варіативність інтонаційного оформлення прислів'я під впливом соціокультурного фактору *ситуації спілкування*. До найбільш загальних тенденцій зміни просодичних параметрів у зв'язку зі збільшенням аудиторії належить підвищення *тонального рівня передтакту* (низький у ситуаціях спілкування "індивід – індивід", середній знижений при спілкуванні мовця з малою групою осіб і високий у публічному мовленні), розширення *тонального діапазону інтоногрупи* (звужений і середній при спілкуванні мовця з одним співрозмовником, середній і розширений – з малою й розширений і широкий – з великою групою осіб), зростання питомої ваги розширеного позитивного *інтервалу між попереднім висловленням і прислів'ям*, збільшення *паузи перед прислів'ям*, варіативність *темпу вимови* (переважно прискорений при спілкуванні двох осіб, сповільнений за наявності малої групи слухачів і, навпаки, прискорений у публічному мовленні).

Проведений аналіз показав, що *соціальний статус мовця* віддзеркалено цілою низкою інтонаційних параметрів. Зокрема *тональний інтервал між попереднім висловленням і прислів'ям* є вузьким позитивним, нульовим і звуженим негативним у вищих за статусом мовців, звуженим або середнім позитивним – у рівних і нульовим – у нижчих. *Тип передтакту* є висхідним і рівним середнім зниженим у вищих за статусом мовців, низьким рівним – у рівних і рівним, різним за тональним рівнем реалізації, – у нижчих. Прислів'ям, озвученим вищими за соціальним статусом мовцями, властивий середній знижений і середній підвищений *тональні рівні початку шкали*, рівними – середній знижений, нижчими – низький. *Шкала* є переважно спадною ступінчастою у вищих за статусом мовців, усіченою – у рівних і поступово спадною ступінчастою з перерваною поступовістю – у нижчих. *Тональний діапазон інтоногрупи* варіює від середнього до широкого – у вищих за статусом мовців, є розширеним – у рівних і звуженим – у нижчих. Зареєстровано підвищену рекурентність звуженого або вузького негативних *міжсинтагмених інтервалів* у прислів'ях, актуалізованих вищими за статусом мовцями, нульового – у рівних та нульового й вузького позитивного – у нижчих. Зафіксовано зменшення *діапазону інтенсивності* зі

збільшенням аудиторії у вищих за статусом мовців, значні перепади діапазону частоти основного тону в обох інтоногрупах убік його розширення – у рівних та розширення діапазону інтенсивності при зростанні кількості слухачів – у нижчих.

Обробка й узагальнення результатів експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійських прислів'їв під впливом провідних соціопрагматичних чинників дозволили встановити інваріант їхньої інтонаційної моделі й диференційні ознаки її варіантних реалізацій. Лінгвістична інтерпретація даних перцептивного й акустичного аналізів особливостей інтонаційного оформлення англійських висловлень-прислів'їв свідчить про щільну кореляцію їхніх результатів і дає підстави вважати за можливе їх подальше використання в лінгвістичній теорії й практиці.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз результатів теоретичних й експериментальних досліджень англійського прислів'я дає підстави розуміти під прислів'ям певну семантичну цілісність, структуровану у вигляді узагальнено-образного, національно-культурного повчального висловлення, яке здатне передавати соціальний досвід через віддзеркалення світоглядних уявлень і моделювання стереотипів поведінки конкретної мовленнєвої спільноти. Типовими лінгвальними ознаками прислів'я як номінативно-комунікативної одиниці є стислість, синтаксична замкненість, евфонічність та інтонаційна ціліснооформленість.

Реалізація дидактичності прислів'я як різновиду тексту малої форми відбувається в усній комунікації через його головні функції – впливу, оцінки й узагальнювання, що реалізуються за допомогою представленого в ньому метафоричного образу (метафоричні прислів'я) або за рахунок узагальненості його смислу (прислів'я-максими).

Результати проведеного дослідження довели ефективність класифікації озвучених англійських прислів'їв за їх *комунікативно-прагматичною функцією* (впливу, оцінки, узагальнювання), *ситуацією спілкування* ("індивід – індивід", "індивід – мала група осіб", "індивід – велика група осіб"), *соціальним статусом мовця стосовно статусу слухача* (вищим, рівним, нижчим), *емоційно-прагматичним потенціалом* (високим, середнім, низьким), *контекстним значенням* (позитивним, негативним, невизначеним) і *функціональним призначенням* (схваленням, підбадьоренням, заохоченням, утішанням, порадою, співчуттям, критикою, застереженням, виправданням, звинуваченням тощо).

Установлено, що фактори соціального статусу мовця стосовно статусу слухача й ситуації спілкування, тобто кількості слухачів, здатні інтегрувати вплив цілої низки соціокультурних факторів, таких як стать комунікантів, їхнє соціальне й територіальне походження, освіта, професія тощо, і становлять необхідний мінімум, достатній для проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійського прислів'я.

Зіставний аналіз експериментально встановлених інтонаційних моделей *односинтагмених* прислів'їв показав, що зміна комунікативно-прагматичної функції прислів'я приводить до варіативності цілої низки інтонаційних параметрів. Зокрема, *тональний інтервал* між попереднім висловленням і прислів'ям є переважно вузьким позитивним в узагальнювальних прислів'ях і середнім прислів'ях з функціями оцінки і впливу. Інтоногрупа починається на середньому підвищеному *тональному рівні* у прислів'ях з функцією впливу і оцінки і середньому зниженому – в узагальнювальних. Для узагальнювальних прислів'їв найбільш типовою є поступово спадна ступінчаста *шкала*, а для прислів'їв з функціями оцінки і впливу – усічена. Узагальнювальним прислів'ям притаманний вузький *діапазон шкали*, а прислів'ям з функціями оцінки і впливу – звужений. В оцінних прислів'ях відзначено підвищену частоту вузького позитивного *інтервалу між передтермінальною частиною і ядром*, а в узагальнювальних – вузького негативного. Велика *швидкість зміни напрямку руху спадного тону* є поширеною у прислів'ях з функцією впливу, а середня – в оцінних і узагальнювальних. У оцінних прислів'ях і прислів'ях з функцією впливу переважає розширений *тональний діапазон інтоногрупи*, а в узагальнювальних – звужений. Оцінним прислів'ям і прислів'ям з функцією впливу властиве прискорення *темпу вимови*, а узагальнювальним, навпаки, – сповільнення. Серед прислів'їв з функцією впливу рекурентною є підвищена *гучність*.

Інтонаційне оформлення *двосинтагменого* прислів'я також набуває певних змін залежно від виконуваної ним комунікативно-прагматичної функції впливу, оцінки або узагальнення. Так, в узагальнювальних прислів'ях *тональний діапазон інтоногрупи* є вузьким або звуженим, а у прислів'ях з функціями оцінки і впливу – середнім або звуженим. Прислів'ям з функцією впливу властива висока *швидкість зміни напрямку руху спадного тону*, а узагальнювальним – мала. Переважання сповільненого *темпу вимови* зафіксоване в узагальнювальних прислів'ях, а прискореного – у прислів'ях з функціями оцінки і впливу. Для прислів'їв з функцією впливу типовим є підвищення *гучності*. Оцінним і узагальнювальним прислів'ям притаманна локалізація *тонального максимуму* на ядерному складі першої інтоногрупи, а прислів'ям з функцією впливу – другої.

При озвученні прислів'я збільшення кількості слухачів приводить до підвищення *тонального рівня передтакту*, розширення *тонального діапазону інтоногрупи*, зростання *питомої ваги розширеного позитивного інтервалу між попереднім висловленням і прислів'ям*, подовження *паузи перед прислів'ям і зміни темпу вимови*. Натомість із фактором соціального статусу мовця стосовно статусу слухача пов'язана варіативність *тонального інтервалу між попереднім висловленням і прислів'ям*, типу *передтакту*, *тонального рівня початку шкали*, типу *шкали*, *тонального діапазону інтоногрупи*, *міжсинтагменого інтервалу та діапазону інтенсивності*.

Подальші наукові пошуки у сфері просодичної організації англійського прислів'я можуть бути спрямовані на вивчення питань, пов'язаних із виявленням спільних ознак організації, функціонування та взаємодії його сегментного й надсегментного рівнів. Перспективним убачається аналіз лінгвокогнітивних особливостей прислів'їв і текстів малої форми, з'ясування когнітивних механізмів взаємодії фонетичних засобів у реалізації виокремлених нами функцій і різновидів вираження розмаїття контекстних значень. Уточнення потребують методики дискурсивного й конwersаційного аналізів контекстів з дидактичними висловленнями. Доцільним є поглиблення знань про інтонаційне оформлення висловлень під впливом таких найбільш значущих соціокультурних факторів, як співвідношення соціальних статусів комунікантів, ситуація спілкування тощо.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Деркач Н. В. Визначення жанрового статусу прислів'я як тексту малої форми / Н. В. Деркач // Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві: матеріали науково-практичної конференції молодих науковців та студентів, 4–6 квітня 2007 р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 77–81.
2. Деркач Н. Вплив соціокультурних факторів на просодичну організацію англійського прислів'я / Н. Деркач // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Вип. 05. – Серія: Філологічні науки. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008. – С. 407–411.
3. Деркач Н. Інтонаційна модель англійського прислів'я з комунікативною функцією впливу / Н. Деркач // Культура народів Причорномор'я. – № 168. – Т. 1. – Симферополь: Межвузовский центр "Крым", 2009. – С. 222–224.
4. Деркач Н. Класифікація функціональних та семантичних ознак англійського соціальноспрямованого прислів'я / Н. Деркач // Наукові записки. – Вип. 75(3). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 160–163.
5. Деркач Н. Механізм реалізації англійського прислів'я в усному соціальноспрямованому дискурсі / Наталія Деркач // Нова філологія: зб. наук. праць. – № 30. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – С. 199–203.
6. Деркач Н. Прислів'я як об'єкт експериментально-фонетичних досліджень / Н. Деркач // Актуальні проблеми філології та американські студії: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. 24–25 квітня 2008 р. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2008. – С. 160–162.
7. Деркач Н. Систематизація жанрових ознак англійського прислів'я / Н. Деркач // Наукові записки. – Вип. 81 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 175–181.
8. Деркач Н. В. Структурно-змістова варіативність тексту англійського прислів'я / Н. В. Деркач // Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах

- глобалізації та інтеграції освітніх процесів: тези доповідей наукової конференції кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 12 грудня 2007 р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 151–153.
9. Деркач Н. В. Текстові засоби вираження емоційно-прагматичного потенціалу англійського соціальноспрямованого прислів'я / Н. В. Деркач // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 439–440: Германська філологія. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – С. 129–133.
 10. Деркач Н. Текстові засоби відображення емоційної складової емоційно-прагматичного потенціалу англійського соціальноспрямованого прислів'я / Н. Деркач // Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 27 лютого. – К.: "Політехніка", 2009. – С. 77–80.
 11. Derkach N. Language Means Interaction in the Realization of English Proverbs Communicative Function / N. Derkach // The 4 Es of the 21st Century: Education, Effectiveness, Efficiency and Experience. XIII National Conference of the Educational Association of Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine: abstracts, April 14–16. – Poltava, 2008. – P. 3–4.
 12. Derkach N. The Problem of Defining a Proverb / N. Derkach // Гуманізм і прагматизм у викладанні англійської мови як іноземної: Матеріали Міжнародної конференції Асоціації викладачів англійської мови як іноземної "ТІСОЛ Юкрейн". – К., 2007. – С. 15.
 13. Derkach N. The Role and Place of Proverbs in Verbal Communication / N. Derkach // Ukrainian Teachers of English on the Way to the European Community: conference abstracts. – Chernihiv: "ViT–Service", 2006. – P. 13–15.

АНОТАЦІЯ

Деркач Н. В. Просодична організація англійського прислів'я: соціопрагматичний аспект (експериментально-фонетичне дослідження). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2010.

Дисертацію присвячено вивченню особливостей просодичної організації англійських прислів'їв, зумовлених дією таких соціопрагматичних чинників, як комунікативно-прагматична функція прислів'я (впливу, оцінки й узагальнювання), ситуація спілкування ("індивід – індивід", "індивід – мала група осіб", "індивід – велика група осіб") та соціальний статус мовця стосовно статусу слухача (вищий, рівний, нижчий). Сформована змістова матриця ізоморфних соціально значущих і мовних ознак текстів малої форми надає уявлення про ступінь тяжіння інших текстів малої форми до прислів'їв за кількістю спільних рис. Обґрунтована в дослідженні узагальнена модель усної актуалізації англійського прислів'я уможливила здійснення аналізу й систематизації функціональних і семантичних

ознак, що визначають специфіку інтонаційного оформлення прислів'я з огляду на такі ситуативно-прагматичні змінні, як емоційно-прагматичний потенціал висловлення, його контекстне значення й функціональне призначення.

Експериментально встановлено інваріантні інтонаційні моделі англійських прислів'їв, пов'язані з виконуваними ними комунікативно-прагматичними функціями впливу, оцінки та узагальнювання. Виявлено специфіку впливу провідних соціокультурних факторів, ситуації спілкування й соціального статусу мовця стосовно статусу слухача на інтонаційне оформлення прислів'їв.

Ключові слова: англійське прислів'я, соціопрагматичний чинник, комунікативно-прагматична функція, ситуація спілкування, соціальний статус мовця, емоційно-прагматичний потенціал, контекстне значення, функціональне призначення, інваріантна інтонаційна модель.

АННОТАЦІЯ

Деркач Н. В. Просодическая организация английской пословицы: социопрагматический аспект (экспериментально-фонетическое исследование). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2009.

Работа посвящена исследованию особенностей просодической организации английских пословиц, обусловленных влиянием таких социопрагматических факторов, как коммуникативно-прагматическая функция пословицы (воздействующая, оценочная и обобщающая), ситуация общения ("индивид – индивид", "индивид – малая группа лиц", "индивид – большая группа лиц"), социальный статус говорящего относительно статуса слушателя. На основе анализа результатов теоретических и экспериментальных исследований специфики просодической организации текстов малых форм в диссертации установлено, что особенности просодического оформления английской пословицы определяются её социальной адресованностью, функциональной и прагматической направленностью и взаимодействием лексико-стилистических средств.

Под устной реализацией пословицы понимается воспроизведение семантически целостного, обобщённо-образного, национально-культурного поучительного высказывания, которое сберегает и передаёт социальный опыт посредством моделирования поведенческих стереотипов конкретной языковой общности и имеет специфические интонационные черты, выделяющие его из множества высказываний прочих разновидностей. Типичными признаками пословицы как номинативно-коммуникативной единицы являются сжатость, синтаксическая замкнутость и интонационная цельнооформленность.

В целях разграничения пословиц и прочих текстов малой формы была сформирована содержательная матрица их изоморфных социально значимых и

языковых признаков. Для демонстрации степени тяготения текстов малой формы к пословице по количеству общих признаков графически представлено их размещение в плоскости объединяющего их пространства взаимодействия.

В исследовании теоретически обоснована модель устной реализации английской пословицы, в которой процесс её произнесения адресантом описан алгоритмической последовательностью таких укрупненных речемыслительных действий, как формирование иллокуции, выбор говорящим пословицы в соответствии с ситуацией общения, выбор просодических средств реализации пословицы. В ходе интерпретации пословицы слушатель анализирует просодические средства её реализации, распознаёт пословицу в коммуникативной ситуации и декодирует иллокутивное намерение говорящего. Часть модели, рассматривающая процесс озвучивания пословицы говорящим, использована в диссертационной работе при формировании её концептуальной основы для дальнейшего описания социопрагматических особенностей интонационного оформления пословицы.

В рамках использованного в исследовании социопрагматического подхода к анализу интонации английской пословицы её коммуникативно-прагматическая функция, эффективной реализации которой способствуют простота композиционного построения пословицы, лаконичность, лапидарность, компактность стилистических приёмов и выразительных средств, была дифференцирована нами на воздействующую, оценочную и обобщающую. К наиболее важным социокультурным факторам, определяющим специфику взаимодействия системы просодических средств устной реализации пословицы отнесены ситуация общения (“индивид – индивид”, “индивид – малая группа лиц”, “индивид – большая группа лиц”) и социальный статус говорящего относительно слушателя (высший, равный, низший). Перечисленные признаки были положены в основу систематизации экспериментально исследуемых озвученных английских пословиц.

При анализе интонационного оформления английской пословицы оценивался также уровень её эмоционально-прагматического потенциала (высокий, средний, низкий), контекстное значение (позитивное, неопределённое, негативное) и функциональное предназначение (одобрение, подбадривание, поощрение, сочувствие, неодобрение, отрицание, критика, осуждение, подтверждение, поощрение и т.д.).

Экспериментально установлены инвариантные интонационные модели английских пословиц в зависимости от выполняемой ими коммуникативно-прагматической функции воздействия, оценки или обобщения. Выявлена специфика влияния таких социокультурных факторов, как ситуация общения и социальный статус говорящего относительно слушателя на интонационное оформление пословицы.

Ключевые слова: английская пословица, социопрагматический фактор, коммуникативно-прагматическая функция, ситуация общения, социальный статус говорящего, эмоционально-прагматический потенциал, контекстное значение, функциональное предназначение, инвариантная интонационная модель.

RESUME

Derkach N.V. – Prosodic Organization of the English Proverb: A Sociopragmatic Aspect (Experimental Phonetic Study). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2010.

This dissertation focuses on studying the peculiarities of English proverbs' prosodic organization, called forth by such sociopragmatic factors as the communicative and pragmatic function of the proverb (those of influence, evaluation, and generalization), the situation of communication ("person-to-person", "person – a small group of people", "person – a large group of people"), and the speaker's social status as compared to that of the listener (inferior, equal, superior). The contential matrix of short texts' socially relevant and linguistic isomorphic features gives an idea of short texts' approximation to proverbs with regard to the number of their common features. The generalized model of English proverbs' oral actualization has facilitated the analysis and systematization of the proverb's functional and semantic features, defining the specificity of its intonation structure from the point of view of such situational and pragmatic variables as the proverb's emotional and pragmatic potential, its contextual meaning and functional purpose.

The invariant intonation models of English proverbs, predetermined by their communicative and pragmatic functions of influence, evaluation and generalization, have been experimentally ascertained. The impact of major sociocultural factors, such as the situation of communication and the speaker's social status, on the intonation structure of the proverbs has been defined.

Key words: English proverb, sociopragmatic factor, communicative and pragmatic function, situation of communication, social status of the speaker, emotional and pragmatic potential, contextual meaning, functional purpose, invariant intonation model.

Підписано до друку 05.05.2010 р.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 2/05/2010

Друк офсетний. Папір офсетний.
Наклад 160 прим.

Мале приватне підприємство «Дніпро»
14000, м. Чернігів, вул. Кирпоноса, 22
тел./факс: (0426) 675-178, 77-66-97